

Eesti regionaalse majanduse stsenaariumid: **LÕUNA-EESTI AASTAL 2035**

Milleks stsenaariumid?

Majandus muutub. Tehnoloogiad vahetuvad üha kiiremini ning inimeste eelistused ja hoiakud teisenevad. Muutusprotsesse tundes ja nende kasutuselevõttu ehk ka eest vedades saab paremal juhul nende kulgu suunata või vähemalt mõju ette aimates halvimat vältida. Aga mis on oluline? Kuhu suunas liikuda ja kas pole ohtu eksida?

Muutuste hindamisel on abiks stsenaariumid kui võimalike tulevikumaailmade kirjeldused, tänu millele saab läbi mängida erinevate valikute mõju ning hinnata rakendatavate poliitikate sobivust ja töökindlust. Stsenaariumid valmistavad otsustajaid – aga ka ettevõtjaid ja elanikkonda – muutusteks ette, avarda-

vad nende maailmapilti ning loovad seoseid esmapilgul väheoluliste protsesside vahel.

Stsenaariumimeetodit rakendas esimest korda 1950. aastate alguses USA mõttekoda RAND, pärast seda võtsid selle kasutusele juba paljud ettevõtted ja valitsused. Stsenaariumid on üksteisest selgelt eristuvad, sisemise loogika ja põhjendusega tulevikulood. Erinevalt prognoosist ei ole need seniste arengute tulevikupiken-dused. Hea stsenaariumi mõõdupuu ei ole selle täpsus, vaid selle usutavus, see tähendab loo jutustamine praegusest olukorrast tulevikuolukorrani jõudmiseni, sise-mine kooskõla ja kasulikkus otsuste tegemisel.

Stsenaariumite tekkeloogika

Tuleviku kirjeldamiseks on stsenaariumite ekspert-grupp valinud kaks võtmetegurit. Esimene tegur on säästliku majandusmudeli poole liikumise kiirus. Majandus sõltub üha enam kliimamuutusega kohanemisest. Kas majanduskasvule suunatud väärtused püsivad või saavad valdavaks keskkonda esmaseks pidavad hoiakud? Kas majandus muutub keskkonnasäästlikumaks järk-järgult karmistuvate reeglite ja nõuete surve võrdlemisi aeglasel tempos või toimub uue põlvkonna eeskujul väärtushoiakute muutus kiiresti? Roheliste parteide populaarsus Lääne-Euroopas kasvab. Noored, nagu Greta Thunberg, väljendavad oma vaateid üha enam tegudega: tarbitakse teadlikult öko-tooteid ja -teenuseid, eelistatakse taimetoitu, mini-meeritakse jäätmeid ning kasutatakse ühistransporti.

Teine muutuste võtmetegur on uus tehnoloogia: töös-tuse digitaliseerimise lahendused, hajusenergeetika jt. Kas see muudab tegevusmahu vähem oluliseks ja teeb väiketootmise taas majanduslikult mõttekaks?

” Kliimamuutused kujutavad endast kõigi aegade kõige suuremat ja ulatuslikumat turutõrget.

Sir Nicholas Stern

Endine Maailmapanga peaökonomist, 2006

Tehnoloogia muutub sageli kiiresti ja ettearvatult, näiteks nutitelefoni laialdase kasutuselevõtmise kulus vaid mõni aasta. Kliimamuutuste taltsutamiseks suunatud keskkonnapoliitika sunnib süsinikupõhist ener-

geetikat vähendama ja arendama uusi tehnoloogiaid. Samas ei mahu roheenergeetika suurlinna: energia-tootmine muutub ilmselt märksa hajutatumaks ning hakkab mõjutama tootmise ja elanike paiknemist.

Elukohtade lähedamat valikut soosib kõikjale ulatuv digi- ja võrgutehnoloogia: laienev osaja- ja virtuaal-töö ning iseendale tööandjaks olemine võimaldavad tegutseda sobival ajal ja kohas ning eelistatud kesk-konnas. Ihalus parema: ilusama, rahulikuma ja loo-dusega kooskõlas oleva, aga ka odavama elamise järele hakkab tagant tõukama Euroopas ja USAs juba 1980ndatel toimunud ning viimasel kümnendil taas hoogustunud vastulinnastumist, mille tagajärjel kolivad tööturulult taandujad ja osalise koormusega vaba-kutselised suurlinnadest välja. Kliimamuutuse ja aren-gumaade poliitilise ebastabiilsuse eest Euroopasse pressiv immigratsioon soodustab samuti suurlinna-dest väljakolimist.

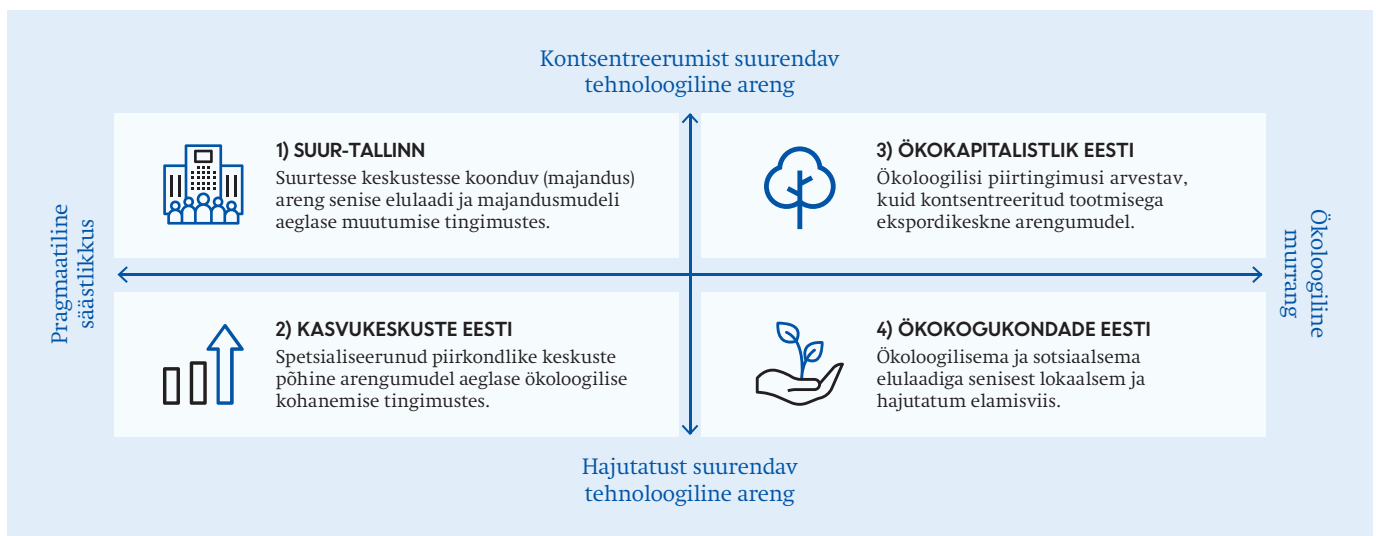
” Me kaldume ülehindama tehnoloogia mõju lühikeses perspektiivis ja alahindama selle mõju pikas perspek-tiivis.

Roy Amara

Ameerika Ühendriikide teadlane ja futuroloog

Stsenaariumid – Eesti aastal 2035

Kahe võtmeteguri äärmuste põhjal joonistus välja neli stsenaariumi.

Mida tähendab „Suur-Tallinna“ stsenaarium Lõuna-Eestile?

„Suur-Tallinn“ on neoliberaalne jätkustsenaarium, mis panustab globaalse ja ELi raha sissevoolule, naudib idufirmade teket ning rakendab kiirendatud tempos uusi tehnoloogiaid, mis on jätkuvalt kallid ja erioskusi nõudvad ning mis võetakse seetõttu esmalt kasutusele suurlinnades. Tehnoloogia- ja teadmumajandus koondub Harjumaale ja veidi ka Tartusse.

Tarbimispidu jätkub: elu on hea, mugavusteenused ja meelelahutus läheb hästi kaubaks, aga raha piirkonnast välja ei jõua ning väljaspool Harjumaad jätkub Eesti rahvuspargistumine. Maapiirkonnad tühjenevad elanikest, muutudes maardlateks ja suvilapiirkondadeks, kus on lihtsam töö ning kus saavad hakka-kama vaid ettevõtjad/ettevõtlikud. Harjukate rahul-

olu rikuvad aga üha kõrgemad kinnisvarahinnad, ummikud ja kasvav immigratsioon. Läheb kitsaks.

Lõuna-Eesti on justkui Eesti väike mudel, kus areng keerleb Tartu ümber: tarkvaratootjad, kõrgharidus ja tervishoid pakuvad jätkuvalt arvukalt tasuvaid töökohti. Et aga raha on vähe ja juurdepääs ikka kehvake, on palgakasv ja kinnisvaraarendus takerdunud. Tartlased pendeldavad Tallinna tööle ja paljud elavad

kuni tunnise autosõidu kaugusel Tartust. Väljaspool Tartu tunniajast tagamaad jääb elanikke üha vähemaks. Valga käivitab juba teise elanike koondamise kampaania. ELi projekt – entusiastlik Lätiga ühise omavalitsuse loomine – soosib valdavalt Valka rajooni kui suurema piirkonna arengut. Jõgeva ja Põlva haiglatest saavad hooldushaiglad. Kaitseliidu Võrumaa malev liidetakse Tartu omaga, sest mehi lihtsalt ei ole.

Mida tähendab „Kasvukeskuste Eesti“ stsenaarium Lõuna-Eestile?

„Kasvukeskuste Eesti“ aluseks on väikeettevõtetele uue võimaluse andev tehnoloogiline areng koos ülemaailmse ressursi- ja ennekõike energianappusega. Stsenaariumi üheks eelduseks on väikeettevõtlust soosiva pärituule võimendamine ELi ja riiklike poliitikate abil, seda nii vastavate tehnoloogiliste lahenduste soosimise kui ka teadmistaristu üleriigiliselt kättesaadavaks muutmise kaudu, mis loob võimalused ettevõtete toodete ja teenuste innovatsiooniks ning lisandväärtuse kasvatamiseks. Suurlinnades üle maailma muutub elamine üha kallimaks. Loodusvarade poolest rikkas Eestis saavad inimesed lõpuks aru, et ilma uute farmide, tehaste ja kaevandusteta on heaolu kasvuks vähe võimalusi. Lisanduvad investeeringud kasvatavad oluliselt töötleva tööstuse toodangu lisandväärtust ja pakuvad ääremaakondades elavatele inimestele uusi töökohti. Eestis on tosinkond korralike teenuste, kasvava hõive ja hea elukeskkonnaga keskust.

Lõuna-Eesti majandust veavad jätkuvalt puit ja toit, kuid seda märksa kõrgemal töötluste ja lisandväärtuse tasemel: puitmajad sisustatakse omakorda puitmööbliga ja siin disainitud tekstiilidega. Võtmed kätte!

Puitmaja ei ole enam ammu pisike säästulahendus, vaid puidust ehitatakse mitmekümnekorruselisi hooneid. Lõuna-Eesti ettevõtted arendavad ja kasutavad puidupõhiseid komposiitmaterjale ning on muutunud omas valdkonnas tipptegijateks. Puidus süsiniku salvestamine on Euroopas hästi premeeritud, pelletite tootmine on asendunud puidukeemia ja uue generatsiooni biokütustega. Kohalike jõujaamade juures on jõudsalt laienenud tööstusalad, mis kombineerituna Lääne-Eesti meretuuleparkidega meelitavad ettevõtteid investeeringusoodustuste ja odavama energiaga. Tartu IT-firmad, ülikoolid ja teaduspargid on saanud Lõuna-Eesti tööstustootjatelt arvukalt automatiseerimise, digiteerimise ja tootearenduse tellimusi. Lõuna-Eesti lehmad on kõige tootlikumad maailmas: lüpsavad spetsiaalset juustu-, jogurti- ja erinevaid teravisehädasid leevendavat piima. Uudistajaid käib palju ja see on kujunenud omaette turismiliigiks. Sama võib öelda ka terviseparandamise ja vanaduspõlve veetmise kohta, sest pansionaadid ja spaad on avatud ka väikelinnades ning oma pensionifonde kulutavatest klientidest puudust ei tule.

Mida tähendab „Ökokapitalistliku Eesti“ stsenaarium Lõuna-Eestile?

„Ökokapitalistlik Eesti“ sünnib jätkuvalt tsentraalse juhtimise ja kasvavalt üleeuroopaliste keskkonnareeglite ruumipimedal rakendamisel. Formaaljuriidiliselt on Eesti üha ökoloogilisem: keskkonnasääst tähtsustub, kuid kuna uued tootmistehnoloogiad ja säästulahendused on kulukad, siis rakendatakse neid vaid suure tegevusmahu korral üksnes suuremates linnades või loodusressursside vahetus läheduses. Elu juhivad Brüsseli normide kõrval globaalsete suurvõimudega seotud välisettevõtted, kelle esmane huvi on Eesti loodusressursid – viljakas maa, magevesi, puit, turvas, fosforiit ja teised maavarad – oma kontrolli alla

saada. Maapiirkonnad kahanevad ning ainuke kasvav keskus on Tallinn.

Lõuna-Eestisse, Tartust lõuna poole on rajatud tselluloositehased puidu väärimiseks. Ülikoolid saavad mastaapsed kümneaastased uurimis- ja arenduslepingud, millega täiendatakse töötlemistehnoloogiaid, arendatakse välja ka ligniini ja hemitselluloosi põhised uudsed tooted. Uute tehnoloogiate puhul pole hais enam ammugi probleem. Küll kipuvad aga teostuma vandenõuteoreetikute kartused: Hiina kapital ostab kokku suurtes kogustes fondidele kuuluvat metsa-

maad, mis istutatakse täis kiirekasvulist geenmuundatud kaske – Hiina arenev WC-kultuur vajab pehmepaberit. Lõuna-Eesti metsaomanike ja veofirmade lootus saada omaniku- ja teenindustulu saab tagasilöögi, kui koos väliskapitaliga tulevad ka veofirmad, mis ajutise tööjõu abil kogu töö ära teevad. Lõuna-Eesti suuremate linnade ümber läheb asustus tihedamaks,

samas kui ääremaa hõreneb edasi: looduskaitstjad järgivad pimesi Brüsseli norme ja keeravad sealsetele reeglitele tavapäraselt veel paar vinti peale, muutes maaelanike elu üha võimatumaks. Keskkonnanafondidest jagatavad toetused on samas bürokraatia tõttu või oskuste puudumisel väiketaludele kas kättesaamatud või lisanõudmiste tõttu mõttetud.

Mida tähendab „Ökokogukondade Eesti“ stsenaarium Lõuna-Eestile?

„Ökokogukondade Eesti“ teostub juhul, kui maailmas saavad valdavaks keskkonnaväärtused, mis suunavad ka majandusotsuseid: vähendatakse globaalset inimete ja kaupade liikuvust, arendatakse mikroenergeetikat ja -tootmist ning levitatakse säästlikku kohalikku liikuvust ja tootmist võimaldavaid tehnoloogiasid. Väliskaubandus on keskkonnatasude tõttu oluliselt vähenenud, majandus on kohalik ning levivad jagamismajanduse ja koostegemise mudelid. Ökoloogilisus ja kohapõhisus saavad normiks, mistõttu kandub ühiskonna juhtimine asustuse hierarhiat pidi allapoole ja teoks saab 21. sajandi külaühiskonna mudel, kus põhitasand on küll kohalik, kuid kus teadmus levib ja võrgustamine toimub globaalselt. Eestis on paarsada kohalikku teeninduskeskust.

Lõuna-Eestist saab ökokogukondade paradiis, esindatud on linna- ja maaseltsid, energiaühisused ja ma-

hetoidugrupid, erivajadustega inimeste, veganite ja karnivooride kogukonnad ning ökokommuunid. See lihtsalt sobib tartlase ja lõunaeelase hoiaku ja eluviisiga ning nad on uue tehnoloogia abil ka mihklid seda eluviisi väljaspool Eestit maha müüma. Pokumaa ehitusstiili näiteks. Tagurpidi lavka, mille abil varustavad väikesed mahetootjad linnaelanikke puhta kohaliku köögi- ja puuviljaga. Või piimapakkidest inspireeritud pakirobotite tehnoloogia, mis levib arenenud maade maapiirkondades ning mida Cleveron oma partneritega täiustab ja disainib. Ökondust veavad mitmel moel Tartu loodusteadlased ja ökoaktivistid, kes, elades mitmel pool Lõuna-Eestis, võtsid Euroopa 2024. aasta kultuuripealinna programmi raames punkti ka Lõuna-Eesti väikelinnad, mõisad ja külad, nii et miljonid eurooplased said osa Nipernaadi-lugudest.

Kokkuvõte

Lõuna-Eesti on läbi ajaloo olnud „klassikaline“ maaline piirkond, kus ikka põldu peetud: siin on rohkesti metsa ja viljakat põllumaad. Esmasektori efektiivsuse kasvu ja hõive vähenemise taustal on tööstusest saanud viimasel paaril kümnendil ekspordi mõttes Lõuna-Eesti ja kogu Eesti jaoks olulisim majandussektor. Suurtööstus on aga suures osas väliskapitali kontrolli all, kohalikud väikefirmad kipuvad olema madala lisandväärtusega ja allhankele orienteeritud. Üheks suureks küsimuseks, mis stsenaariumides selgelt joonistub, on see, kas uued tehnoloogiad pakuvad Lõuna-Eesti väikeettevõtetele soodsat pärituult ning kuidas seda tõhusalt ära kasutada?

Praegu eristuvad positiivselt puitmajatootjad, kes ekspordivad suurtes mahtudes Euroopasse, ja globaalselt tegutsevad Tartu tarkvarafirmad. Investeeringuid, sealhulgas immateriaalsetesse varadesse, mis teadmispõhises majanduses järjest olulisemaks saavad, võiks olla siiski märksa rohkem. Peamiselt toimub toorme esmane töötlemine, suur osa veetakse välja poolfabrikaadina. Teadmuspõhist ettevõtlust väljaspool Tartut napib. Lõuna-Eesti tulevikuvõimalusi piirab väike turg: vähe inimesi, raha ja ettevõtteid – tüüpiline turutõrke olukord – ning kasin ühendus välismaailmaga (kaugus sadamatest ja lennujaamadest). Seega on olulised ennekõike ühendused: tunnirong Ülemistele muudaks Lõuna-Eesti Talsingi eeslinnaks, vähendaks autostumise ökojalajälge ja teedehituse vajadust. Lennuühendus Riiga aitaks aga Euroopa rahal kiiremini siia jõuda.

Lõuna-Eesti linnad on väikesed. Tartust kui väikesest puust linnast on aga kujunenud kogu Lõuna-Eesti kaubandus- ja teeninduskeskus, mida võimendavad omakorda sealsed arvukad idufirmad ning ülikoolid ja kliinikud. Et stsenaariumidest joonistuvad võimalused on valdavalt seotud kohapealse ressursi ja teadmuse targa ärakasutamise, siis on võtmeteemaks Tartu võimekuste sidumine maailmas üha enam hinda tõusvate Lõuna-Eesti ressursidega. „Rohelised“ stsenaariumid suunavad meid seejuures mõtlema, et me Lõuna-Eesti loodusvarasid liiga odavalt ei müüks. Keskkonnasäästu võimalik esiplaanile kerkimine tähendab ka seda, et peame oma piirkondlikud majandusstruktuurid ja spetsialiseerimisplaanid sellest vaatevinklist üle vaatama, et muutunud olud ei tabaks meid ootamatult.

Väikeettevõtlust saaks võimendada ettevõtlusõppe ja nõustamise tugevdamise, sobiliku taristu rajamise (näiteks nutikas energiavõrk hajusenergeetika soodustamiseks) ja Lõuna-Eestis ühise tootearenduse ning põhisektorite ja ettevõtete turundusega. Ühistegevustele ja muidugi ka turismi arengule ning seni kasina majutusasutuste täituvuse paranemisele loob head eeldused Euroopa kultuuripealinn 2024.

Uusettevõtluse kasvu teadlik võimendamine, mida juba päris edukalt tehakse, pakub ennekõike võimalusi noortele ning praegu välismaal töötajatele ja õppijatele. Lõuna-Eesti jaoks on soodne ka uus-kogukondlikkuse esiletõus väärtusruumis, mis võib tuua hääbuvatesse asulatesse uusi elanikke ja elujõudu. See protsess vajab aga samuti teadlikku suunamist, näiteks naljaga pooleks üheks inimõiguseks peetava kvaliteetse internetiühenduse tagamist ning teede olukorra parandamist.